

йиллик бегона ўтлар 2-6 барг даврида ва кўп йиллик бегона ўтларнинг бўйи 10-15 см бўлганда пуркалади

Маккажухори майдонларида ҳам бошқа қишлоқ хўжалиги экинлари сингари кўплаб бегона ўтлар учраб зарар келтиради. Бунга турли хил сабаблар мавжуд. Уруғликларнинг орасида учрайдиган ёввойи ўтлар уруғлари, чиритилмаган гўнган фойдаланиш, дала, ариқ, зовурлар атрофини тозаланмаслиги ва бегона ўтлар уруғлари пишиб етилгунча вақт ораллиғида қарши курашилмаслиги, алмашлаб экиш тўғри амалга оширилмаслик ва ўз вақтида агротехник тадбирларни амалга оширмаслик шулар жумласидандир. Маданий экинларга нисбатан бегона ўтларнинг уруғларини ўсувчанлиги юқори ва ўша минтақанинг тупроқ ва иқлимига мос бўлади.

Элюмис, мд. ООО. Швецарияда ишлаб чиқарилган. Сингента томонидан регистрация қилинган. Таъсир этувчи моддаси 75 г/л мезотрион 30 г/л никосульфурон, кимёвий синфи трикетони сульфониломочевина. Зарарлик даражаси 3, мойли дисперсия, сақлаш муддати уч йил. Гербицид қисман кўп йиллик, бир йиллик ғалласимон ва иккипаллали бегона ўтларга қарши маккажухорининг ўсув даврида қўлланилади.

Миладар дуо к.с.- 1,2 л/га (эталон) Украина. Миладар Дуо – самарадорлиги юқори бўлиб, ўсув даврида қўлланиладиган, системали таъсир этадиган ишончли гербицидлар сирасига

киради. Бу гербицид бир вақтнинг ўзида маккажухори экинни ўсув даврида уларнинг орасида учрайдиган бир ва кўп йиллик ғалласимон ҳамда иккипаллали бегона ўтларга таъсир қилади.

Миладар Дуо препаратининг хусусияти: суспензия концентрати, таъсир этувчи моддаси Мезотрион 100 г/л, калистемонес + ишлаб чиқарилган сульфониломочевина, 3 даражали хавфлилик хусусиятига эга. Ишлов берилгандан кейин 3-7 кун ўтгач бошқа технологик жараёнларни қўллаш мумкин. Асосан 5 литрлик идишларда қадоқланган бўлади.

Супер стопп, 33% эм.к. Ўзбекистон. Супер стопп гербицидининг таъсир этувчи моддаси пендиметалин. Бу гербицид бир йиллик иккипаллали ва ғалласимон бегона ўтларга қарши қўлланилади. Экиш билан бир вақтда ёки ўсимликлар униб чиқгунга қадар қўлланилиши мумкин. Гектарига 3,0-6,0 л/га қўлланилади. Бу гербицидни қўллаш алмашлаб экишда хавфли ҳисобланмайди.

Римсульфурон таъсир этувчи моддали Титус, 25% қ.о.сус., 1 гектари-га 40,0-50,0 г + СФМ («Тренд 90») 200 г/мл, Энтус, 25% қ.о.сус. 40,0-50,0 г/га + ПАВ 200 мл/га бир йиллик ва кўп йиллик бошоқли ва баъзи бир йиллик икки паллали бегона ўтларга қарши маккажухори 3-5 барг чиқарганда, бир йиллик бошоқлиларни туплаш даврида, кўп йиллик бегона ўтларнинг бўйи 15-20 см бўлганда сирт-фаол модда қўшиб пуркалади.

АДАБИЁТЛАР:

1. Turdiyeva N. Sayfullaeva N, Tursunov S, Fakhridin kizi M. Influence of herbicidal norms on cereal yield while sowing on corn fields International Journal of Psychosocial Rehabilitation. ISSN 1475-7192. IJPR 10404 May 2020. 4249-4253 p.
2. Турдиева Н.М., Турсунов С, Сайфуллаева Н, Сорные растения кукурузы и методы борьбы с ними // Материалы международной научно практической конференции, посвященной 65-летию работы кафедры растениеводства ФГБОУВО Ижевская ГСХА Удмуртии. 19-22 ноября 2019 года. Город Ижевск. 292-298 с.
3. Бекетов А. Н. Кукуруза, маис // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907.
4. Клюсс Г. А. Маис // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907.

УО'Т: 633.51;632.35.

PAXTACHILIK

G'O'ZANING GOMMOZ KASALLIGI BILAN ZARARLANISHI

Mamedov Normuhammad Mardanovich,
PhD,

Amanturdiyev Shavkat Balkibayevich,
q.x.f.n.,

Rashidova Dilbar Karimovna,
q.x.f.d.,
PSUYeAITI.

Annotasiya. Maqolada gommoz kasalligining Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tumani Hisor hududi sharoitida g'o'zaning Namangan-77 va Porloq-4 seleksion navida tarqalishi bayon etilgan. Qurg'oqchilik bo'lgan bu yilda ham kasallikning urug'palla va chinbarg ko'rinishlari tarqalganligi kuzatildi. Urug'lik chigitni gommoz kasalligiga qarshi dorilash tadbirlarini sifatli amalga oshirish lozimligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar. G'oza, urug'lik chigit, urug'palla barg, chin barg, kasallik, gommoz, bakteriya.

Аннотация. В статье изложен распространение болезни гоммоза хлопчатника селекционных сортов Наманган-77 и Порлок-4 в условиях Кашкадарьинской области Яккабагского района массива Хисор. Засушливый период нынешнего года распространение болезни наблюдалась в виде семядоли и настоящих листьев. Посевные семена хлопчатника нуждаются качественных мер проведения предпосевной обработки против болезни гоммоза.

Ключевые слова: Хлопчатник, посевные семена хлопчатника, семядоля, настоящий лист, болезнь, гоммоз, бактерия.

Kirish. O'zbekiston qishloq xo'jaligining asosiy va serdaromad sohalaridan biri paxtachilik hisoblanib, mamlakatimiz paxta tolasini yetishtirish bo'yicha dunyoda yetakchi mamlakatlardan biri hisoblanadi. Jahondagi 100 dan ortiq g'o'za yetishtiruvchi davlatlar orasida respublikamiz eng shimoliy qismda joylashganligi sababli, paxtachilikda g'o'zaning o'ziga xos yetishtirish agrotexnologiyalarini qo'llashni talab etadi.

G'o'za o'simligida eng ko'p zarar yetkazadigan kasalliklardan biri gommoz kasalligi bo'lib, nihollarning unib chiqishidan to ko'saklar yetilguniga qadar bo'lgan vaqt oralig'ida havf solib turadi. Bu kasallik tufayli bargda fotosintez jarayoni o'tadigan sathning sezilarli darajada kamayishi natijasida organik moddalarning hosil bo'lish tartibi o'zgarib, g'o'za o'simligining morfologik va anatomik xususiyatlariga sal'biy ta'sir etadi hamda fiziologik jarayonlar kechishining buzulishiga olib keladi.

Adabiyotlar sharhi. Sifatli urug'lar bilan chigit ekishni o'z vaqtida va to'g'ri o'tkazish uni erta yetishtirish hamda yuqori hosil olishning asosiy shartidir. Urug'lik chigit boshqa o'simliklar urug'i kabi tirik organizm hisoblanib, bo'lg'usi o'simlik uning murtagidan rivojlanadi. U o'simlikning barcha biologik, xo'jalik va nav xususiyatlarini tashuvchisi hisoblanganligi sababli hosilning yuqori va sifatli bo'lishi urug'lik sifatiga yuqori darajada bog'liq. Urug'likda uzluksiz ravishda nafas olish, hujayralarda moddlar almashinuvi kabi hayotiy jarayonlar ro'y beradi va u tashqi muhit sharoitlariga nisbatan juda ham sezgirdir [3].

G'o'zada gommoz kasalligini *Xanthomonas malvacearum* (Sm.) Daws bakteriyasi qo'zg'atishi, bakteriyalar kasallangan toladan o'tib, chigit va uning qobig'ida hamda quruq chirimagan o'simlik qoldiqlarida saqlanishi mumkinligi, osimlikka bakteriyalar barg og'izchalari orqali yoki mexanikaviy shikastlangan joylaridan ko'pincha hasharotlar orqali o'tib, o'suv davrida yomg'ir, shamol va hasharotlar orqali tarqaladi [2].

Gommoz kasalligi g'o'zaning barcha organlarini zararlashi, uni fakultativ anaerob, grammsalbiy *Xanthomonas malvacearum* deb atalgan bakteriya qo'zg'atishi, kasallikning 4 xil- urug'barg, chinbarg, poya ko'sak shakli mavjud bo'lib, urug'barg shakli urug'lik chigitdan rivojlanadi. [1].

G'o'za o'simligida gommoz kasalligining tarqalishini tahlil qilish asosida mamlakatimizdagi paxtachilik bilan shug'ullanuvchi viloyatlar, ya'ni har yili keng tarqalish ehtimoli

mavjud bo'lgan Andijon, Namangan, Farg'ona va Toshkent viloyatlari, o'rtacha darajada tarqalish ehtimoli mavjud Qoraqalpog'iston Respublikasi, Samarqand, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlari hamda kam yoki juda kam uchraydigan Buxoro, Navoiy, Jizzax, Sirdaryo va Xorazm viloyatlari kabi taxminiy 3 ta guruhga ajratish mumkin [5].

Tadqiqot ob'ekti va usullari. G'o'zaning Namangan-77 va Porloq-4 seleksion navlarinig 1-va 2-avlod urug'lari ekilgan paxta maydonlarida olib borildi. Kuzatuvlar ishlab chiqarish sharoitida bo'lganligi sababli umumqabul qilingan va tavsiya etilgan usullardan foydalanildi. Bunda har bir gektar maydonning 10 joyidan shaxmat usulida 10 tadan o'simliklar hisobga olinib, kasallikning tarqalishi aniqlandi [4].

Tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi. Kuzatuv ishlari Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tumani Hisor hududidagi 22 ta paxtachilik fermer xo'jaliklarining 295,0 gektar maydonida 2021 yil paxta hosili uchun g'o'za o'simligi ekilgan paxta maydonlarida amalga oshirildi. Kuzatuvlar natijasida 4 ta fermer xo'jaliklarining paxta maydonlarida gommoz kasalligining urug'pallabarg va chinbarg ko'rinishlari tarqalganligi aniqlandi (rasm).

G'o'za nihollarining urug'palla bargida gommoz kasalligining rivojlanishi o'rganilganida, dastlab barglarda to'q yashil moysimon, mayda yumaloq shakldagi dog'lar paydo bo'ldi. Keyinchalik bu do'lar yiriklashib, barg plastinkasining asosiy qismini qoplab oldi. O'simliklarning chinbarg chiqarish va shonalash fazalariga kelib urug'palla barglarning qisman yoki butunlay qurib qolishi kuzatildi.

Gommoz kasalligini qo'zg'atuvchi bakteriyalar zararlangan urug'lik chigitlardagi birlamchi infeksiya manbalari orqali tarqalganligi ma'lum bo'ldi. Bunda dorilangan urug'lik chigitlarni ekish oldidan ivitish ham kasallikning keng tarqalishiga sabab bo'ladi.

Tadqiqotlar olib borilgan hududda bu yil quruq va issiq ob-havo sharoiti tahlil qilinganida aprel oyida yog'ingarchilik 2 kun u ham bo'lsa urug'lik chigitlarni ekish oldidan yog'gan bo'lsa, may oyida umuman yog'ingarchilik kuzatilmadi. Havoning o'rtacha harorat aprel oyida o'rtacha kunduzi +25°C, kechasi +13°C ni, may oyida o'rtacha kunduzi +32°C, kechasi +20°C bo'lgan [6].

Aprel oyida havoning nisbiy namligi 37% ni, yog'ingarchiliklar miqdori yillik me'yorning 14 %i, ya'ni 16 mm ni, may oyida havoning nisbiy namligi 27% ni, yog'ingarchiliklar

Rasm. G'o'za o'simligida gommoz kasalligining urug'pallabarg va chinbarg ko'rinishi (Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tumani, 2021 yil may).

Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tumani Hisor hududidagi paxtachilik fermer xo'jaliklarining g'o'za maydonlarida gommoz kasalligining tarqalishi va rivojlanishi, % (2021 y)

№	Fermer xo'jaligi nomi	Paxta maydoni, ga	Nav nomi	Avlodi	Gommoz kasalligining tarqalishi, %	Gommoz kasalligining rivojlanishi, ball
1.	Avlayev Shahriddin	3,0	Porloq-4	2	3	2
2.	Muxammadiyev G'offor bobo	22,0	Namangan-77	1	3	2
3.	Yusuf oqsaqol o'g'li Jumabobo	25,0	Namangan-77	1	4	2
4.	Sohibqiron Egamov	7,0	Namangan-77	1	2	2

miqdori yillik me'yorning 10 %, ya'ni 11 mm ni tashkil qilgan [7]. Bu esa nihollarning unib chiqishidan chinbarg barg hosil qilguniga qadar yog'ingarchiliklar bo'lmasada gommoz kasalligi urug'lik chigitda saqlanuvchi infeksiyalar sababli namoyon bo'lishi o'z tasdig'ini topdi.

Gommoz kasalligining fermer xo'jaliklarida tarqalishi o'rganilganida bu ko'rsatkich 2-4 % gacha, barglarning zararlanishi esa 2 ball bo'ldi (jadval).

Xulosa. Xulosa qilib aytganda kuzatuvlarimiz natijasida shu narsa ayon bo'ldiki, ob-havo quruq va issiq kelishiga

qaramasdan joriy yilda g'o'za o'simliklarida gommoz kasalligining urug'pallabarg va chinbarg ko'rinishi tarqalganligi ma'lum bo'ldi. Bu esa urug'lik chigitlarda saqlanuvchi infeksiya manbalarining gommoz kasalligining birlamch tarqalish sababi ekanligi o'z tasdig'ini topdi. Shu sababli gommoz kasallik tarqalishining oldini olishda kasallikka qarshi tavsiya etilgan urug'dorilagichlar bilan urug'lik chigitlarni sifatli dorilab ekish talab etadi. Gommoz kasalligiga qarshi g'o'za qator oralariga chuqur ishlov berish tadbirlarini amalga oshirish ham ijobiy natijalar beradi.

АДАБИЁТЛАР:

1. Очилов Р.О. Уруғлик чигит етиштирганда. // "O'zbekiston qishloq xo'aligi" журнаli.-Тошкент, 2008.- №12.-Б.13.
2. Поспелов С.М., Арсеньева М.В., Груздев Г.С. Ўсимликларни ҳимоя қилиш. Тошкент, Ўқитувчи.-1978.-552 б.
3. Хлопководство (под. Ред. Озеров В.Н.). Москва., изд-во Колос, 1967.-320 с.
4. Хўжаев Ш.Т. ва бошқалар. Инсектицид, акарицид, биологик фаол моддалар ва фунгицидларни синаш бўйича услубий кўрсатмалар II-нчи нашр.Тошкент.-2004.
5. Ҳасанов Б.О. ва бошқалар. Ғўзани зараркунанда, касаллик ва бегона ўтлардан ҳимоя қилиш. -Тошкент.: Уни-верситет, 2001.-193-206 б.
6. www.world-weather.ru
7. www.yandex.uz

УЎТ: 633.511.575.127.2

ПАХТАЧИЛИК

ЮҚОРИ АВЛОД ДУРАГАЙЛАРИДАН АЖРАТИБ ОЛИНГАН БЕККРОСС ОИЛАЛАРНИНГ ҚИММАТЛИ ХЎЖАЛИК БЕЛГИЛАРИ БЎЙИЧА ЎЗARO БОғЛИҚЛИГИ

Мадартов Баҳром Қувондиқович,
қ/х.ф.д., профессор,
Мавлонова Насиба Умаровна,
қ/х.ф.д.,
Абдиев Фозил Рашидович,
қ/х.ф.д.

***Аннотация.** Ғўза селекциясида турли хўжалик белгиларининг ўзаро боғлиқлигини ўрганиш борасида олиб борилган изланишлар натижаларида айрим белгилар ўртасидаги салбий боғланишларни узиш қийинлиги аниқланган. Масалан, тола чиқими билан тола узунлиги, битта қўсақдаги пахта вазни билан бир туп ўсимликдаги қўсақлар сони, ҳосилдорлик билан эртапишарлик каби белгилар ўртасида кучли салбий боғланиш мавжудлиги аниқланган.*